

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБАЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

У статті визначено сутність фінансової стійкості комерційного банку та досліджено складові фінансової стійкості. Проаналізовано механізми управління ризиками та їх роль при забезпеченні фінансової стійкості комерційного банку.

In the article certainly essence of financial firmness of commercial bank, investigational constituents of financial firmness. The mechanisms of management risks and their role are analyzed at providing of financial firmness of commercial bank.

Ключові слова: фінансова стійкість, ризик, управління, класифікація, структура.

Вступ. Від стану фінансової стійкості банків значною мірою залежить спроможність банківської системи здійснювати свою діяльність, її місце і роль у процесах економічних перетворень. Фінансова стійкість є не лише основою стабільної банківської системи, а й важливою економічною категорією, оскільки відсутність або низький рівень фінансової стійкості будь-якого суб'єкта господарювання, в тому числі і комерційного банку, веде до його неплатоспроможності й, у кінцевому результаті – до банкрутства. Важливого значення за таких умов набуває проблема ефективного управління ризиками комерційного банку. Адже рішення, які приймаються щодо управління банківськими ризиками, допомагають створити механізм пристосування і оперативного реагування на зміни зовнішнього середовища, що служить передумовою забезпечення фінансової стійкості банку.

Останні проблеми та публікації. Проблемам забезпечення фінансової стійкості банків присвячено праці багатьох провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, а саме А. Герасимовича, А. Мороза, В. Живалова, В. Іванова, В. Коваленка, Г. Панової, Г. Фетисова, Г. Табачука, Л. Примостки, М. Савлука, О. Білої, О. Вовчак, О. Заруби та інших.

Питанням управління ризиками банку присвячено праці О. Заруцької, В. Вітлінського, О. Пернарівського, І. Канєєвої, І. Темерової та інших. Проте проведені дослідження не можуть повністю задовольнити потреби теорії і практики щодо забезпечення фінансової стійкості банків з урахуванням банківських ризиків. Основною проблемою функціонування сучасних банків є відсутність детального аналізу ролі управління ризиками в процесі забезпечення фінансової стійкості банку.

Мета статті – обґрунтування значення фінансової стійкості комерційного банку як невід'ємного поняття ринкової економіки, дослідження складових фінансової стійкості комерційного банку, а також аналіз механізмів управління ризиками та їх ролі при забезпеченні фінансової стійкості комерційного банку.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах банківська діяльність характеризується впровадженням нової організації систем менеджменту, наглядом і моніторингом, розробкою дієвих механізмів управління фінансовими потоками. Водночас спостерігається високий ступінь ризику банківської системи, скорочення кількості банків і низький рівень їх капіталізації, велика частка проблемних позичок у кредитних портфелях, недостатній розвиток асортименту банківських послуг, що призводить до погіршення фінансового стану, їх неплатоспроможності і ліквідації. Означені аспекти вимагають від банків підвищення їх фінансової стійкості.

В економічній літературі існує багато підходів щодо визначення поняття “фінансова стійкість”. Так, О.І. Барановський вважає, що поняття “фінансова стійкість комерційного банку” є багатоаспектним; воно відображає зміст стану банку в існуючому ринковому середовищі та є прикладом значної суперечливості поглядів вітчизняних дослідників [1, с. 75].

К.О. Кушнір стверджує, що фінансова стійкість комерційного банку – це невід'ємна характеристика банку як фінансової установи, яка досягається лише при певних умовах, а саме: стабільності зовнішнього середовища [5, с. 39]. О.В. Крухмаль розглядає фінансову стійкість комерційного банку як динамічну величину, сутність якої полягає в забезпеченні здатності банку до постійного відтворення, та рівень якої залежить від внутрішніх та зовнішніх впливів [7, с. 45]. В.Коваленко стверджує, що фінансова стійкість комерційного банку – це здатність банку в динамічних умовах ринкового середовища протистояти дії негативних чинників, забезпечувати надійність збереження і повернення вкладів фізичних і юридичних осіб, захищати інтереси акціонерів і вчасно виконувати власні зобов'язання з метою забезпечення стабільності приросту прибутків від діяльності [6, с. 15]. Схожими є погляди В. Живалова та Г. Фетисова, які стверджують, що під поняттям “фінансова стійкість банку” слід розуміти його здатність виконувати властиві йому функції.

На думку І.В. Макеєвої, фінансова стійкість комерційного банку – це спроможність банку, як системи трансформування банківських ресурсів (персоналу, фінансових ресурсів, активів, обладнання та інформаційних технологій) з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком виконувати свої функції у ринковому середовищі попри вплив ендогенних та екзогенних факторів [4].

Таким чином, фінансова стійкість комерційного банку визначається вченими по-різному, проте їхні підходи сходяться у тому, що фінансова стійкість забезпечується при виконанні банком своїх функцій в умовах

ринкового середовища. Також, як бачимо, дослідники даної теми вважають, що важливим при визначенні поняття “фінансова стійкість комерційного банку” є врахування впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, що на нашу думку, є дуже важливим. Не можемо не погодитись з думкою К.О. Кушніра, який вважає фінансову стійкість невід’ємною характеристикою комерційного банку як фінансової установи. Зазначимо також, що існує необхідність при визначенні даного поняття врахувати той факт, що “фінансова стійкість комерційного банку” є поняттям багатоаспектним і включає в себе такі елементи як ліквідність та платоспроможність, прибутковість, капітальна стійкість та ін. Адже, в економічній літературі зустрічаються випадки, коли фінансову стійкість отожднюють з певним елементом, що на нашу думку, не відображає реальний стан речей.

Отже, ми вважаємо, що поняття “фінансова стійкість комерційного банку” є невід’ємною характеристикою комерційного банку, яка відображає ефективність діяльності банку, що спрямована на виконання банком його функцій, забезпечення надійності та оперативності обслуговування клієнтів а також збільшення власних прибутків, з мінімальним ризиком та попри дію негативних ендогенних та екзогенних факторів.

Фінансова стійкість банку залежить від багатьох аспектів його діяльності і має свою структуру. Для взаємозв’язку між елементами фінансової стійкості банку може бути використана ієрархічна структура, запропонована В.В. Вітлінським [2, с. 48]. Згідно такої структури фінансова стійкість розглядається як складова характеристики надійності разом із функціональною та організаційною стійкістю і, в свою чергу, об’єднує прибутковість, ліквідність, капітальну стійкість та запобігання ризикам (рис. 1).

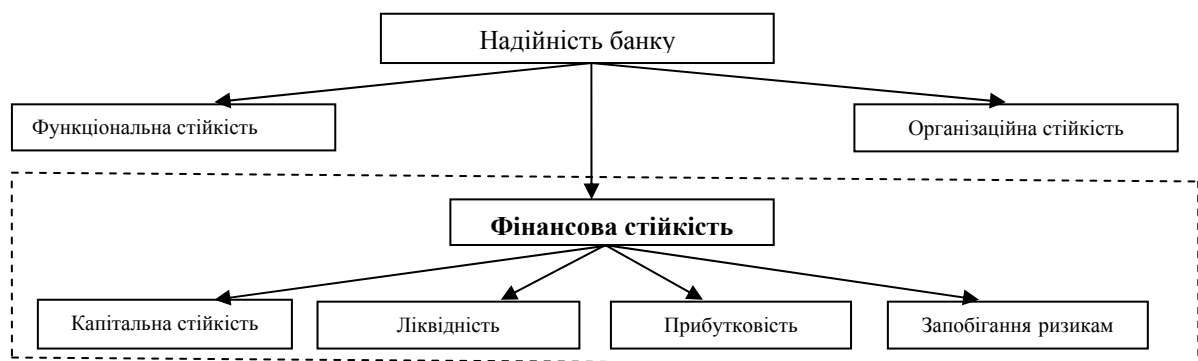

Рис. 1. Складові фінансової стійкості банку

Критерії капітальної стійкості та ліквідності є підґрунтям для системи економічних нормативів, які використовуються НБУ для контролю за фінансовим станом банків. Показники прибутковості, ефективності роботи також традиційно виступають індикаторами поточного фінансового стану банку і перспектив розвитку. Водночас, критерій запобігання банківським ризикам є найменш формалізованою, досить самостійною та складною системою, що поєднує різноманітні заходи адаптації до змін умов діяльності, в тому числі і тих, які впливають на рівень капіталізації, прибутковості та ліквідності [3, с. 95]. Тобто, цей елемент структури здійснює вплив не лише на фінансову стійкість, а й на інші її структурні елементи, що пояснює важливість дослідження ризиків банку та ефективного управління ними.

У 2004 році НБУ було затверджено методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України. Відповідно до цього нормативно-правового акту, НБУ наголошує на необхідності створення кожним банком власних систем управління ризиками. НБУ виділяє такі основні функції цих систем: виявлення (ідентифікація ризику), контроль, моніторинг, вимірювання ризику.

З практичного боку система ідентифікації ризиків включає стратегічне планування діяльності банку, операційне планування та складання бюджету, планування на випадок кризових явищ. До системи контролю належить розроблення відповідних положень, операційних процедур, чітке делегування повноважень. Моніторингом ризиків є ефективна організація інформаційних систем управління, виконання вимог міжнародних стандартів щодо порядку організації внутрішнього аудиту, організація перевірок [3, с. 96].

На сьогодні методичні рекомендації НБУ є практично єдиними рекомендаціями щодо організації ризик-менеджменту в банках. На нашу думку, такий підхід є досить дієвим, проте, з метою підвищення ефективності управління ризиками банку, пропонуємо виділити такі функції відповідних систем: виявлення ризику; моніторинг та контроль за ризиками (дозволяє одночасно здійснювати моніторинг ризиків та контроль за ними, що призводить до економії ресурсів та досягнення результатів за менші часові періоди); комплексна оцінка ризиків та прогнозування їх зміни. Отже, управління ризиками – це процес, який передбачає виявлення ризиків, здійснення оцінки їх величини, моніторингу і контролю.

Банк у своїй діяльності стикається з великою кількістю ризиків. Відповідно, виникає необхідність їх класифікації. В економічній літературі зустрічаються різноманітні класифікації банківських ризиків за багатьма класифікаційними ознаками, такими як сфера виникнення, масштаб, ступінь допустимості та ін. НБУ, з метою здійснення банківського нагляду виділив дев’ять категорій ризику, які в свою чергу згрупував у дві групи: ті, що можуть бути кількісно оцінені та ті, що не можуть бути кількісно оцінені (рис. 2).

Як бачимо, дана класифікація є досить повною і відображає практично всі ризики, з якими стикається банк у своїй діяльності. Проте, на нашу думку, такою класифікацією доцільно користуватися саме НБУ для більш точного аналізу банківської діяльності та з метою здійснення ефективного банківського нагляду. Для комерційних банків пропонуємо використовувати більш спрощену класифікацію, яка поділяє ризики на зовнішні та внутрішні, тобто ті, на які банк може впливати, та ті, до яких потрібно пристосовуватись. В свою чергу внутрішні ризики доцільно розділити на функціональні та фінансові.

В економічній літературі також часто зустрічається класифікація ризиків на ті, що піддаються кількісному вираженню (фінансові) та такі, що можна проаналізувати лише якісно (функціональні та зовнішні), що вважаємо цілком доцільним. Отже, до фінансових ризиків віднесемо наступні: валютний ризик, кредитний ризик, ринковий ризик, ризик ліквідності, відсотковий ризик, ризик зміни ресурсної бази. Функціональні ризики включають: технологічний ризик, операційний ризик, стратегічний ризик, ризик трансакції, юридичний ризик, ризик втрати репутації. До зовнішніх ризиків віднесемо ризик на рівні країни, політичний ризик, економічний ризик, правові ризики, соціальні ризики, форс-мажорні ризики. Найбільш важливими для нас є саме фінансові ризики, оскільки вони здійснюють визначальний вплив на фінансову стійкість банку. Одним з таких є ризик ліквідності – наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання у належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат. Ризик виникає через нездатність управляти незапланованими відпливами коштів, змінами джерел фінансування.

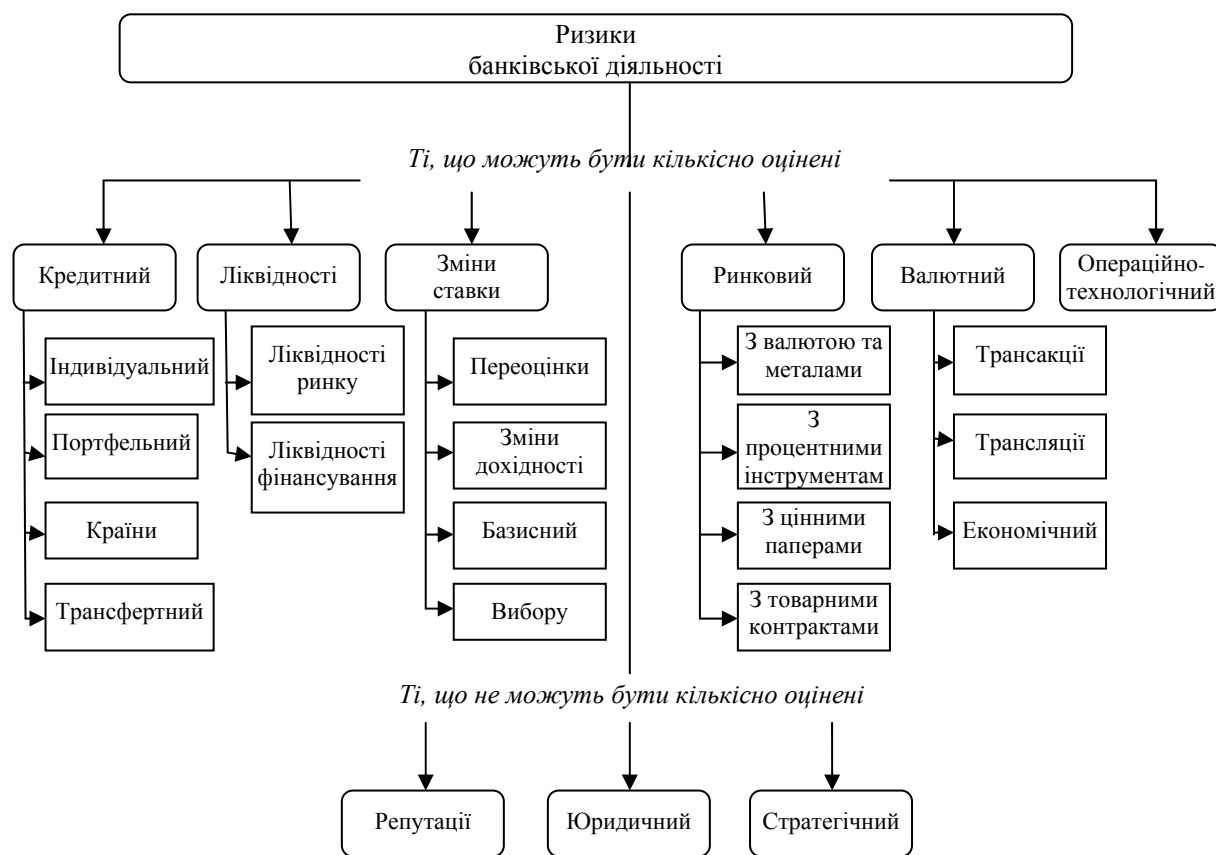

Рис. 2. Класифікація банківських ризиків НБУ [3, с. 97]

Ризик зміни процентної ставки – це наявний або потенційний ризик для надходжень або капіталу, який виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок. Цей ризик впливає як на прибутковість банку, так і на економічну вартість його активів, зобов'язань та позабалансових інструментів. Тому виникнення такого виду ризику має значний негативний вплив на фінансову стійкість банку.

Кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Валютний ризик виникає через наявність потенційного ризику для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали. Ринковий ризик – наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курсів іноземних валют за інструментами, які є в торговельному портфелі. Цей ризик впливає з маркетмейкерства, дилінгу, прийняття позицій з боргових і пайових цінних паперів, валют, товарів та похідних інструментів [3, с. 98].

Як бачимо, існує велика кількість банківських ризиків, які здійснюють вплив на фінансову стійкість банку і певним чином перешкоджають її забезпеченню. Тому важливим завданням кожного комерційного

банку на сьогодні є ефективне управління ризиками. З метою вирішення цього завдання пропонуємо вжити заходів щодо управління кожним фінансовим ризиком. Так, мінімізація процентного ризику можлива в результаті здійснення таких дій: контролю за встановленими лімітами на показники чистої процентної маржі; зміни частки процентних доходів в структурі доходів банку; обмеження коефіцієнту ризику; тестування чутливості чистого процентного доходу до зміни процентних ставок. Доцільним, на нашу думку, є також лімітування, як основний інструмент управління валютним ризиком. Банк застосовує цей інструмент шляхом встановлення лімітів на загальну відкриту валютну позицію по банку в цілому, у розрізі підрозділів та операцій; суму можливих збитків від зміни валютного курсу; казначейські операції (арбітражні конверсійні операції, казначейські неторговельні операції із готівковою іноземною валютою, операції із банківськими металами).

З метою управління ринковим ризиком банком застосовуються такі інструменти: встановлення лімітів на суму конкретної угоди щодо купівлі або продажу, якщо вона укладається на умовах, за яких результат її проведення залежить від коливання ринкових цін; встановлення ліміту на загальний розмір валютної позиції; встановлення ліміту на сукупний розмір інвестиційного портфеля; оцінка волатильності котирувань; розрахунок лімітів вкладень в цінні папери на основі розрахованих Stop Loss лімітів та діапазону зміни котирувань цінних паперів, позаплановий перегляд лімітів у випадку різкої зміни кон'юнктури ринку або значного зниження ресурсної бази банку; формування резервів на покриття можливих збитків.

Висновки. Підсумовуючи все викладене, можна стверджувати, що фінансова стійкість є не лише основою стабільної банківської системи, а й важливою економічною категорією. Фінансова стійкість – здатність комерційного банку в динамічних ринкових умовах здійснювати ефективну діяльність, спрямовану на виконання банком його функцій, забезпечення надійності та оперативності обслуговування клієнтів а також збільшення власних прибутків, з мінімальним ризиком та попри дію негативних ендегенних та екзогенних факторів.

Фінансова стійкість банку залежить від багатьох аспектів його діяльності, таких як прибутковість, ліквідність, капітальна стійкість та запобігання ризикам. Зокрема, останній елемент здійснює вплив не лише на фінансову стійкість, а й на інші її структурні елементи, що пояснює важливість дослідження ризиків банку та ефективного управління ними. З метою управління ризиками слід вжити ряд заходів, серед яких мінімізація ризиків, лімітування та формування резервів.

Література

1. Барановський О.І. Стійкість банківської системи України // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 75–87.
2. Ветлінський В., Пернарівський О. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку // Банківська справа. – 2000. – № 6. – С. 48–51.
3. Заруцька О.П. Управління ризиками – провідний чинник фінансової стійкості вітчизняних банків // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 94–106.
4. Макєєва І.В. Сутнісна характеристика поняття “фінансова стійкість” та основні її параметри // www.gusnauka.com.
5. Кушнір К.О. Поняття стійкості комерційних банків та її динамічні характеристики // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 20. – С. 38–41.
6. Коваленко В.В. Методичні підходи до діагностики і моніторингу фінансової стійкості банківської системи // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 11. – С. 15–17.
7. Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільності діяльності банку // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9. – С. 45–46.

УДК 336.22:339.9

К. Л. ЛАРІОНОВА, О. С. ЧУБАТА
Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОТОРГІВЕЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті проведено аналіз сучасного стану податкового регулювання руху зовнішньоекономічного капіталу в Україні в період фінансової кризи. Розглянуто проблеми оподаткування та розроблено шляхи їх вирішення у сфері зовнішньоторговельних операцій.

The modern state of tax regulation of movement of the foreign economic capital in Ukraine in financial crisis is analyzed in the article. The problems of taxation in the field of foreign trade operations are considered and the ways of their decision are developed.

Ключові слова: податки, зовнішньоторговельні операції, зовнішньоекономічна діяльність, податкове регулювання.

Актуальність теми дослідження. Забезпечення ефективності зовнішньоекономічної діяльності для України є одним з вагомих чинників зміцнення конкурентоспроможності національної економіки. За умов